УДК 332.122:338.45
ББК 65.30
Качуріна Н.М.

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ Й ОЦІНКИ ПРОМИСЛОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів, банківської справи та державного управління,
36011, м. Полтава, просп. Першотравневий, 24,
тел.: 0954224872,
e-mail: natali-serova@list.ru

Анотація. Аналіз та оцінка промислового потенціалу в сучасних умовах стає важливим інструментом планування промислового розвитку регіонів. У роботі запропоновані етапи розробки методики аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону, наведені підходи до аналізу, згруповані сучасні методики та критерії оцінки потенціалу залежно від завдань аналізу й оцінки. Розроблена схема проведення методики оцінки, яка буде використовуватися при розробці деталізованої методики та безпосередній оцінці промислового потенціалу регіону.

Ключові слова: промисловий потенціал регіону, методика оцінки, критерій оцінки, кластерний аналіз, інтегральний показник, економетрична модель, балансова модель, задача математичного програмування.

Annotation. In modern terms region industrial potential analysis and estimation becomes an important instrument of industrial development planning. There have been resulted approaches to analysis, grouped modern methods and criterions of potential estimation according to the tasks of analysis and estimation in the article. There have been developed the chart of the leadthrough of estimation method, which can be used in developing of detailed method and direct estimation of region industrial potential.

Key words: region industrial potential, estimation method, estimation criterion, cluster analysis, integral index, econometric model, balance model, task of the mathematical programming.

Вступ. У сучасних умовах господарювання розвиток вітчизняного промислового комплексу залишається основою соціально-економічного розвитку країни. Разом з тим необхідність децентралізації державних функцій з управління соціально-економічним розвитком регіонів, у т. ч. розвитком регіональних промислових комплексів, обґрунтовує доцільність проведення наукових досліджень з розробки стратегій промислового розвитку регіонів. Застосування оцінки промислового потенціалу регіонів при цьому стає важливим інструментом стратегічного планування та управління розвитком промисловості регіонів.

Питаннями оцінки економічного та виробничого потенціалу регіонів займаються такі вчені, як О.Ф. Балацький [1], А.Ю. Жулавський, Є. В. Лапін [2], І.Н. Ткаченко [3], С.О. Лукін [4], К.В. Давискіба [5], Л.Л. Ковальська [6], В.І. Захарченко [7], А.Н. Тищенко [8] та ін. Сучасна методика аналізу використання та розвитку промислового потенціалу регіону, яку застосовують регіональні органи влади, не зовсім відповідає принципам системності, комплексності та потребам управління. Вона зводиться до аналізу основних показників розвитку промисловості (ВРП, обсяги продукції, інвестиції тощо) [9]. Недослідженим залишається питання розробки методики оцінки промислового потенціалу регіону.

Постановка завдання. Завданням нашого дослідження є розробка методологічного забезпечення аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону.

Результати. Методологічне забезпечення аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону полягає у виконанні таких етапів процесу розробки методики його аналізу й оцінки (рис. 1).

Рис. 1. Етапи розробки методики аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону

Відповідно до наведених етапів, об'єктом аналізу й оцінки є промисловий потенціал регіону. Предметом оцінки є процеси формування, використання та розвитку промислового потенціалу регіону. Загальною метою аналізу й оцінки промислового по-

управління ним.

Залежно від поставлених завдань оцінюються різні аспекти об'єкта оцінки, висуваються різні критерії та методи оцінки. При складанні переліку завдань аналізу й оцінки промислового потенціалу було проведено аналіз функцій (обов'язків) органів місцевого управління, діяльність яких пов'язана з розробкою прогнозних і програмних документів розвитку промислового потенціалу регіону: головного управління економіки в обласній державній адміністрації, головного управління промисловості та розвитку інфраструктури в обласній державній адміністрації, регіонального комітет з економічних реформ в обласній державній адміністрації, постійної комісії обласної ради з питань промислової політики, інвестицій, будівництва, транспорту та зв'язку.

За результатами проведеного вивчення завдань управління промисловим потенціалом регіону при його аналізі й оцінці необхідно виконувати такі завдання (рис. 2). На рис. показані завдання оцінки промислового потенціалу регіону при виконанні завдань з управління промисловим розвитком у регіоні та підходи до його аналізу.

Відповідно до зазначених підходів до аналізу, промисловий потенціал регіону може досліджуватись як підсистема промислового потенціалу країни або економічного потенціалу регіону, а також у розрізі потенціалів галузей промисловості, кластерів та елементів.

Розробка методики оцінки промислового потенціалу регіону передбачає попередній аналіз розроблених на цей час методик оцінки економічного потенціалу та його складових для різних рівнів агрегованості (підприємства, галузі, регіону та країни). На основі проведеного аналізу методик оцінки економічного потенціалу ми згрупували їх у такі групи методик, що можуть використовуватися при оцінці промислового потенціалу регіону (табл. 1).

Таблиця 1

Застосування методик оцінки промислового потенціалу регіону

Групи методик	Завдання аналізу й оцінки				
	Вивчення особливостей і проблем	Пошук резервів підвищення	Виявлення та оцінка впливу параметрів розвитку	Прогнозування та моделювання шляхів розвитку	Оцінка ефективності заходів з розвитку
Система часткових показників	Аналіз проблем розвитку за складовими	Пошук резервів підвищення за рахунок зростання складових	-	Розробка заходів з розвитку	Оцінка ефективності заходів з розвитку складових
Інтегральний показник	Порівняння сукупного значення з іншими об’єктами	-	-	Розробка стратегії подальшого розвитку	-
Економетричні моделі	Аналіз впливу факторів на розвиток	-	Вибір та оцінка впливу факторів	Прогнозування розвитку залежно від зміни факторів	-
Оптимізаційні моделі	-	Пошук невикористаних резервів розвитку	-	Визначення оптимального складу можливостей для досягнення цілей	-
Балансові моделі	Аналіз проблем та особливостей розвитку	Виявлення наявних резервів розвитку	-	-	Оцінка ефективності використаного потенціалу

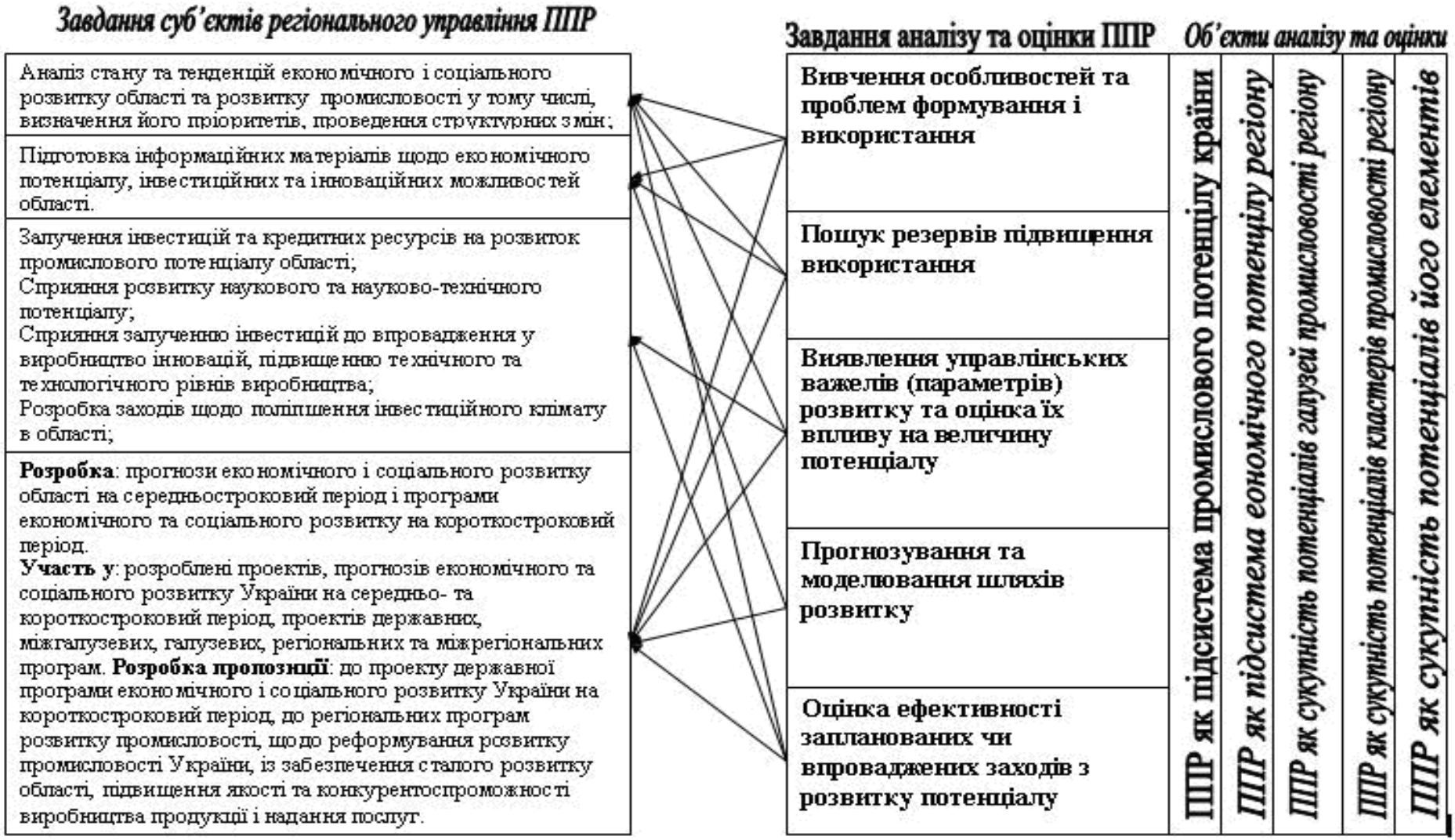

Рис. 2. Відповідність змісту аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону змісту завдань регіонального управління

Система часткових показників використовується з метою оцінки потенціалу як складної, багатовимірної економічної системи. Складання списку часткових показників є невід'ємним етапом при застосуванні всіх наступних методик оцінки промислового потенціалу. Останні використовують часткові показники потенціалу з наступним моделюванням їх співвідношень, взаємозв'язків між собою та з результативними показниками.

Застосування лише системи часткових показників, оцінюючи промисловий потенціал регіону, має такі недоліки:

- неможливість порівняльної оцінки потенціалами інших регіонів;
- не врахування взаємозв'язків елементів потенціалу між собою та із загальною величиною потенціалу;
- неможливість оцінки динаміки величини потенціалу.

Методики оцінки різних видів економічного потенціалу на основі обчислення інтегрального показника є досить популярними. Причиною їх широкого застосування є наявність таких переваг:

- можливість визначення єдиного показника, що об'єднує характеристики всіх складових потенціалу;
- можливість включення необмеженої кількості показників в оцінку, що суттєво не впливає на тривалість і складність розрахунків;
- можливість застосування різнорідних показників при оцінці;
- простота математичних розрахунків;
- можливість проведення порівняльної оцінки тощо.

Суть застосування цієї методики полягає в знаходженні синтетичного загального показника, який отримується шляхом сумування значень часткових показників за допомогою вагових коефіцієнтів, що визначаються залежно від важливості значення кожного часткового показника на інтегральний.

Недоліками застосування методики, оцінюючи промисловий потенціал регіону, слід назвати:

- інтегральний показник, який є синтетичним і не має конкретного економічного змісту;
- інтегральний показник не може бути розрахований для конкретного регіону як самостійної системи, а лише як підсистеми промислового потенціалу країни (у порівнянні з іншим регіонами) чи економічного потенціалу регіону (у порівнянні з іншими видами економічної діяльності)
- методи обчислення вагових коефіцієнтів або суб'єктивні, або надто формальні.

Група методик аналізу й оцінки потенціалу на основі факторного аналізу використовує економетричні моделі – економіко-математичні моделі факторного аналізу, параметри якої оцінюються методами математичної статистики. Ці моделі виступають як засіб аналізу й прогнозування процесів використання та формування промислового потенціалу регіону на основі реальної статистичної інформації. У результаті проведення факторного аналізу ідентифікуються кількісні зв'язки між результативними показниками промислового потенціалу та факторами, що на них впливають.

Серед недоліків використання факторного аналізу, оцінюючи промисловий потенціал регіону, виділимо такі:

- коефіцієнти при факторних ознаках у моделі визначаються розрахунковим шляхом, залежать від конкретної вибірки спостережуваних значень показників і не мають ніякого економічного змісту;
- модель є стохастичною за своєю природою та встановлює приблизне (імовірнісне) значення показників при їх прогнозуванні;
- при прогнозуванні показників за цією моделлю передбачається, що коефіцієнти при факторах не зміняться в майбутньому, тобто не зміняться взаємозалежності між факторами та результатами.

Група методик аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону на основі методів математичного програмування полягає в побудові моделей оцінки за допомогою складання та розв'язку задачі математичного програмування.

Економічний зміст задачі полягає в пошуку оптимального значення результативного показника при виконанні всіх обмежень, накладених на вхідні показники. У разі оцінки промислового потенціалу регіону цільовою функцією може бути обсяг валового регіонального продукту, реалізованої промислової продукції, вхідними параметрами є можливості розвитку потенціалу (ресурсні, організаційні, технологічні, галузеві, управлінські).

Серед недоліків застосування методів математичного програмування при аналізі й оцінці промислового потенціалу регіону назвемо такі:

- чим складніша модель (цільова функція має складний нелінійний вигляд, багато факторних ознак і складні обмежувальні вирази), тим складніше знайти її розв'язок, а в деяких випадках його немає;
- для кожного вхідного параметра необхідно навести його максимальну величину, яка буде подана в правій частині нерівностей системи обмежень, що не завжди можливо практично визначити для кожного фактора;
- при вивченні впливу зміни коефіцієнтів при змінних у моделі на оптимальний розв'язок задачі необхідно кожного разу проводити заново розрахунки щодо знаходження нового розв'язку, що ускладнює застосування цієї методики кількістю затраченого часу.

Особливістю використання методик на основі балансових розрахунків є використання даних, що містяться в міжгалузевому балансі регіону. Сьогодні пропонуються лише теоретичні моделі економіки регіону на основі міжгалузевих балансів [10, с.137–168]. Це пов'язано, у першу чергу, з відсутністю впровадженої методики статистичного обліку міжгалузевих балансів регіонів в Україні. Нині розроблений і статистично обліковується й розраховується лише міжгалузевий баланс по Україні в цілому (таблиця "Витрати-випуск у фактичних та порівняльних цінах"). Тому із впровадженням цієї методики в регіональній статистиці актуальність і частота застосування зазначених моделей значно зросте.

З метою виявлення диспропорцій та резервів зростання промислового потенціалу в балансових моделях фактичні ресурси зіставляються не з їх фактичним споживанням, а з потребою в них. Таким чином, потенціал можна пов'язати з обсягом і структурою суспільних потреб або з його цільовим значенням за допомогою системи балансів, які відображають наявність і рух складових промислового потенціалу регіону.

Поряд із цим, з методичної точки зору, недоліками балансових методів при аналізі й оцінці промислового потенціалу є:

- моделі не враховують, оцінюючи здібності суб'єктів до управління та самоорганізації, зміни рівня технологій виробництва й організаційних можливостей розвитку промислового потенціалу регіону;
- модель допускає, що вплив зовнішніх факторів на систему та структура витрат у кожній галузі залишаються незмінними;
- при складанні балансу необхідне застосування спеціального перетворення реальних статистичних даних;
- необхідність додаткового збирання великого масиву інформації та проведення складних розрахунків.

З розробкою методики пов'язаний процес відбору критеріїв оцінки промислового потенціалу регіону, які великою мірою залежать від завдання та методів оцінки.

За підсумками проведеного дослідження пропонуємо застосування критеріїв оцінки промислового потенціалу регіону залежно від поставлених завдань (табл. 2).

Таблиця 2

Застосування критеріїв при виконанні завдань оцінки промислового потенціалу регіону (ППР)

Завдання аналізу й оцінки (ППР)	Критерії оцінки промислового потенціалу регіону (ППР)				
	Найкращі значення серед регіонів	Найкращі значення за попередні періоди	Цільові значення	Попередні значення	Експертна оцінка чи теоретичні розрахунки
Вивчення особливостей і проблем формування і використання	Особливості територіального розміщення, конкурентних переваг регіонів у його розвитку	Вивчення проблем використання, що перешкодили досягненню найкращих показників	Аналіз виконання цілей розвитку та виявлення проблем, що перешкоджають їх досягненню	Вивчення особливостей і проблем формування й використання за попередні періоди	Особливості розвитку на основі експертної оцінки стану та проблем формування складових
Пошук резервів підвищення використання	-	Резерви підвищення використання, що залучалися в минулому, але вже не використовуються	Оцінка необхідних резервів для подальшого розвитку	Резерви зростання, що залучалися в минулих періодах, але вже не використовуються	Виявлення та оцінка резервів підвищення використання на основі думок експертів
Оцінка ефективності заходів з розвитку	Порівняння ефектив-ності використання з ефективністю регіону-еталону	Порівняння поточ-ної ефективності з найбільшою за весь період	Оцінка ефектив-ності запланованих заходів з розвитку	Оцінка ефективності використання за минулі періоди	Оцінка розміру майбутнього чи отриманого ефекту від використання
Виявлення управлінських важелів розвитку й оцінка їх впливу	-	Визначення величин факторів, за яких величина досягала б найкращого рівня, що спостерігався	Визначення величин управлінських параметрів, за яких досягаються цільові значення ППР	Оцінка впливу факторів з урахуванням тенденцій його розвитку	Виявлення, відбір та оцінка експертами впливу управлінських параметрів на розвиток ППР
Прогнозування та моделювання шляхів розвитку	-	Розвиток за сценарієм досягнення найкращого рівня за весь період	Розвиток за сценарієм досягнення цільових значень показників	Розвиток за сценарієм збереження сформованих тенденцій	Сценарій розвитку за експертною оцінкою майбутніх значень показників

У результаті аналізу й систематизації сучасних методик і критеріїв, що можуть бути використані при виконанні поставлених завдань аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону, автором пропонується такий алгоритм комплексної методики аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону (рис. 3).

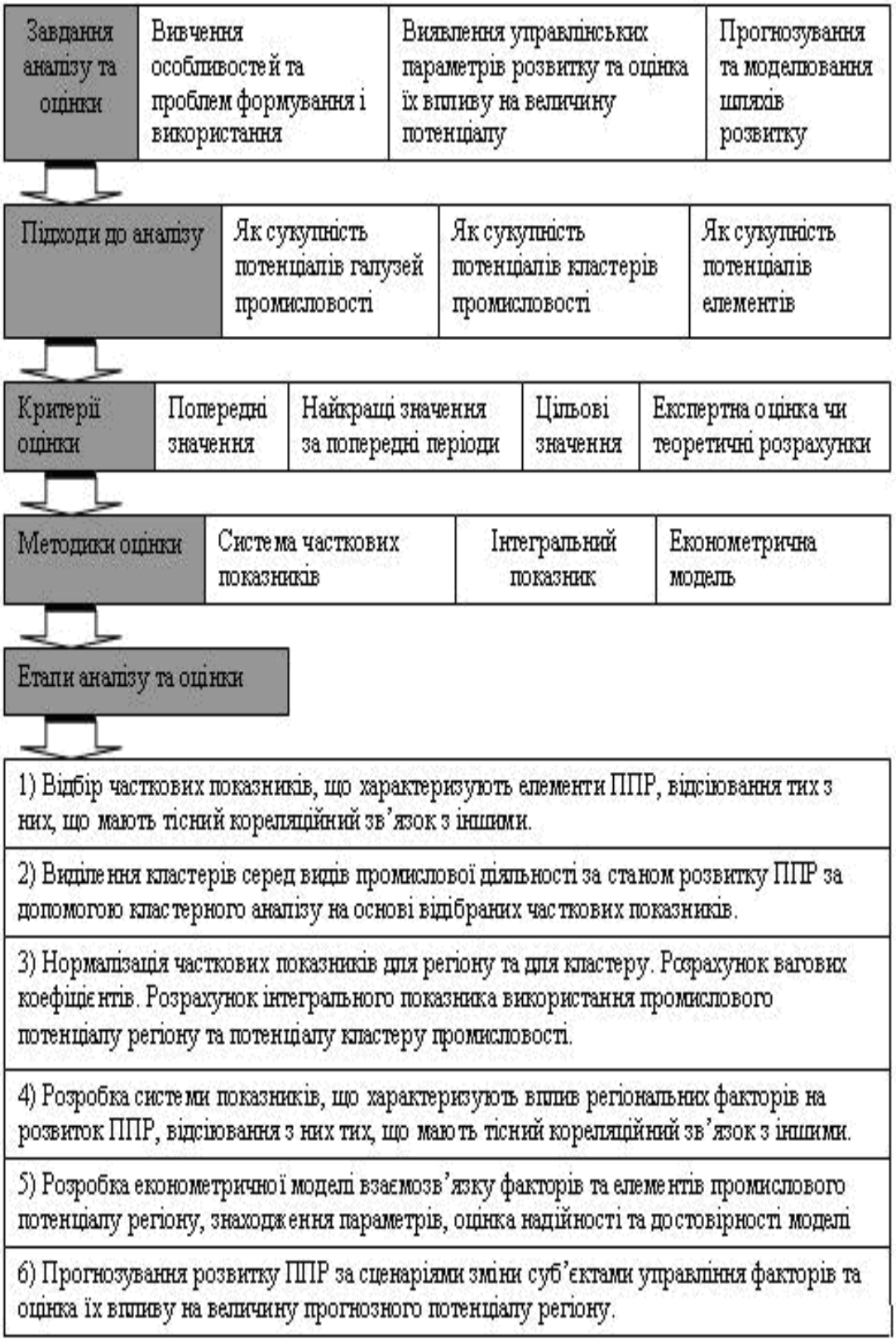

Рис. 3. Схема аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону

Висновки. Комплексна методика забезпечуватиме аналіз й оцінку промислового потенціалу регіону в галузевому, кластерному й елементному розрізі з розробленням та обчисленням системи часткових показників, інтегрального показника й факторної моделі.

Створена комплексна методика аналізу й оцінки промислового потенціалу регіону дозволить провести його аналіз й оцінку з метою виконання таких завдань:

1) виявлення особливостей і проблем формування та використання промислового потенціалу регіону;
2) виявлення управлінських параметрів (важелів) розвитку промислового потенціалу й оцінка їх впливу на його величину;
3) прогнозування шляхів розвитку промислового потенціалу регіону та величини його використання.

Наступні дослідження будуть присвячені розробці конкретних показників оцінки промислового потенціалу регіону, проведення оцінки й аналізу отриманих результатів.

1. Балацкий О. Ф. Прогнозирование социально-экономического потенциала территории: методические подходы / О. Ф. Балацкий, А. М. Телиженко // Вісник СумДУ. Серія “Економіка”. – 2008. – Т. 2, № 2. – С. 5–14.
2. Жулавський А. Ю. Систематизація і класифікація показників управління виробничим потенціалом регіону / А. Ю. Жулавський, Є. В. Лапін // Вісник СумДУ. Серія “Економіка”. – 2008. – № 2. – Т. 2. – С. 15–23.
3. Ткаченко И. Н. Модель интегрированной оценки потенциала отраслевого комплекса региона / И. Н. Ткаченко, Е. Н. Стариков // Известия ИГЭА. – 2008. – № 2 (58). – С. 45–48.
4. Лукін С. О. Економічний потенціал регіону та регулювання його розвитку (в умовах ринкових перетворень) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.10.01 “Розміщення продуктивних сил та економіка регіону” / С. О. Лукін. – Л., 2001. – 20 с.
5. Давыскиба Е. В. Экономический потенциал региона и его эффективное использование в условиях рыночной трансформации : дис. канд. экон. наук : 08.10.01 / Давыскиба Екатерина Владимировна. – Х., 2005. – 214 с.
6. Ковальська Л. Л. Оцінка виробничого потенціалу регіону та удосконалення механізму його нарощення : дис. канд. екон. наук : 08.10.01 / Ковальська Любов Леонідівна. – Л., 2003. – 210 с.
7. Захарченко В. І. Промисловий трансформаційний потенціал регіонів України / В. І. Захарченко // Економіка промисловості. – 2007. – № 1. – С. 39–49.
8. Экономический потенциал региона : анализ, оценка, диагностика : [монография / А. Н. Тищенко, Н. А. Князин, А. И. Кубах, Е. В. Давыскиба]. – Х. : ИД “ИНЖЭК”, 2005. – 176 с.
9. Промисловий потенціал Рівненської області : матеріали з офіційного сайта Рівненської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rv.gov.ua/sitenew/main/ua/249.htm.
10. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики : учебник для вузов / А. Г. Гранберг. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.

Рецензенти:

Дубіщев В.П. – доктор економічних наук, професор, завкафедри економічної теорії та регіональної економіки Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка;

Чичкало-Кондрацька І.Б. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка.